

بررسی راهکارهای پیشگیری از جرم ارتشا در کاهش گرایش کارکنان (مطالعه موردی: کارکنان ناجا)

فرشاد باقری^۱

از صفحه ۱۳۹ تا ۱۷۲

تاریخ دریافت: ۹۶/۲/۲، تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۲۹

چکیده

این پژوهش از نظر هدف کاربردی است که با روش توصیفی - پیمایشی، به دنبال شناسایی و اولویت‌بندی مهمترین راهکارهای مؤثر پیشگیری از گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا انجام شده است. ابتدا از طریق بررسی نظری و مطالعات کیفی، ۱۱ راهکار پیشگیری کیفی، ۲۹ راهکار پیشگیری اجتماعی و ۳۷ راهکار پیشگیری وضعی شناسایی شد و بر این اساس پرسشنامه‌ای از طیف لیکرت تهیه و بعد از تأیید روایی بین ده نفر از ۸۶ نفر جامعه آماری از کارکنان ناجا در استان قم، توزیع، و پس از بررسی آماری پایایی آن نیز مطلوب ارزیابی گردید؛ سپس پرسشنامه میان کل جامعه آماری توزیع و جمع‌آوری شد. برای پاسخ علمی به سؤالات تحقیق، داده‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و از آزمونهای تی تست تک نمونه‌ای، کای اسکویر و واریانس فریدمن، استفاده شد. نتایج آزمون‌نهایت بیانگر این است که تمام راهکارهای پیشگیری اجتماعی، کیفی و وضعی بر گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا مؤثر و به همین ترتیب دارای اهمیت و اولویت اثرگذاری اول تا سوم است.

واژگان کلیدی

پیشگیری کیفی، پیشگیری اجتماعی، پیشگیری وضعی، کارکنان ناجا، جرم ارتشا.

۱. کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه مفید و کارشناس قضایی معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه، پست الکترونیکی: bagheri.farshad66@yahoo.com

۱. مقدمه

یکی از مشکلات بزرگی که جوامع انسانی در کنار پیشرفتهای چشمگیر علمی و صنعتی در سطح جهان با آن روبرو هستند، گسترش روز افزون پدیده مجرمانه است. با اجتماع بشریت و ایجاد دولت به منظور برقراری نظم در پرتو قوانین، گونه‌های جدیدی از بزهکاری و کژمداری نظیر «ارتشا»^۱ به وجود آمد. با سیری در تاریخ قانونگذاری مشاهده می‌شود که مبارزه با این جرم همیشه دغدغه قانونگذاران حکومت‌های مختلف بوده ولی همچنان این جرم مانند سرطان اجتماعی در جوامع مختلف وجود داشته و مهار نشده است. دولت و نهادهای درگیر با این جرم بر اساس قرارداد اجتماعی موظف هستند تمامی اقدامات پیشگیرانه را علیه بزه ارتشا بکار گیرند. این اقدامات اعم از کیفری و غیرکیفری با اثرگذاریهای متفاوت، امروزه در هر کشوری در کنار هم به منظور تقویت سیاست جنایی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

فساد^۲ یکی از پدیده‌های اجتماعی است که همه جوامع با شکلهایی از آن روبه رو هستند. گزارشهای مؤسسات نظارتی و پایش سلامت اداری در داخل و خارج از کشور نشان می‌دهد، تلاشها برای از بین بردن فساد، کمتر توانسته است به موفقیت چشمگیری دست یابد (بختیاری، ۱۳۹۴، ص ۱۴). همه گیری فساد در جوامع بشری، این پدیده را گاهی اجتناب ناپذیر جلوه داده است. وجود فساد در سطح جامعه نارضایتمندی توده‌های مردم را از حکومت موجب می‌شود؛ چرا که ادارات، مؤسسات و نهادهای دولتی و شبه دولتی به دلیل پیروی از سامانه یکپارچه و متمرکز دیکته شده حکومتی در کسوت مجریان قانون قلمداد می‌شوند و هرگونه خبط، کوتاهی، اهمال کاری و یا تأخیر در اجرای کارها از جانب نماینده‌های حکومت، انگشت اتهام را روانه دولت می‌کند. از آنجا که جمیع مردم به گونه‌های مختلف و به صورت چهره به چهره و بدون واسطه با این مجموعه‌ها در مرادده هستند در نتیجه، نارضایتی زیادی را میان آحاد مردم موجب می‌شود که می‌تواند ویروس وار در میان مردم افزون شود و اقتدار و بالندگی هر نظامی را به چالش بکشد و حس ناکارآمدی و ناتوانی و بی‌لیاقتی را در اذهان نهادینه کند (قبالی، ۱۳۹۳، ص ۱۱۱).

۲. بیان مسئله

فساد در هر سامانه‌ای بر اساس صورتبندی‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، گونه‌های خاصی به خود می‌گیرد که می‌توان آنها را در نظامهای متعدد به گونه‌های رشوه برای کار، گرفتن

1. Bribery.

2. Corruption.

امتیازات، پاداش برای حسن خدمت، بی احترامی نسبت به ارباب رجوع اداری، دستکاری اسناد، حیف و میل اموال عمومی و ... مشاهده کرد (خلف خانی، ۱۳۸۸، ص ۴۰). فساد رشوه شامل دو جرم رشا و ارتشا است؛ در ارتشا، مرتشی برای ایجاد منافعی غیرعادلانه برای خود یا دیگری، مطابق خواست راشی عمل می‌کند. این جرم عمدتاً توسط مستخدمان دولت رخ می‌دهد و بدین دلیل ارتکاب آن تنها در اماکن دولتی جرم انگاری شده و بدیهی است که به علت رواج آن در سطح جامعه نیازمند جرم انگاری آن در بخش خصوصی نیز هستیم. ارتشا از جمله جرائمی است که سامانه اقتصادی و اداری را با اختلال روبه رو می‌سازد و در واقع آنها را از رسیدن به رسالت اصلی خود باز می‌دارد. جنبه اجتماعی این نوع فساد از جنبه فردی آن بسیار برجسته تر است و به عبارتی بزه‌دیده اصلی در جرم ارتشا، جامعه است. ارتشا در سطح جامعه و ادارات دولتی به نوعی زشتی خود را از دست داده و به امری رایج تبدیل گشته است و این زنگ خطری برای جامعه به شمار می‌رود؛ لذا آنچه در این میان حائز اهمیت است، مبارزه با این جرم است تا بتوان از این حالت وخیم گذر کرد. مبارزه با این جرم حتی در سطح بین المللی با انعقاد کنوانسیون مریدا در سال ۲۰۰۳ میلادی مطرح شد که خود نشان از درجه حساسیت زیاد جامعه بین المللی به وجود این جرم است.

ارتشا یکی از نه مورد گونه‌های شناخته شده فساد در پلیس است (بامشاد: ۱۳۹۳، ص ۴۷). این جرم به عنوان یک مشکل اجتماعی تمامی سازمانهای جامعه را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. باید توجه کرد که این فساد در ناجا، جزیره ای نیست (بازرگانی، ۱۳۹۱، ص ۹۹). از آنجا که سازمان ناجا به عنوان یکی از متولیان برقراری نظم و امنیت کشور است با این فساد مالی و اداری درگیر است و بروز آن می‌تواند موجب خدشه دار شدن کارایی سودمند سازمان، اعتماد جامعه و امنیت و ثبات حکومت شود؛ لذا پژوهش را بر رفتار ارتكابی کارکنان این سازمان قرار داده‌ایم؛ هم چنانکه ماده ۱۱۸ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب سال ۱۳۸۲ نیز ارتکاب جرم ارتشا را توسط تمام پرسنل نیروهای مسلح جرم دانسته است. از آنجا که عوامل جرمزای فراوانی در شکل‌گیری ارتشا دخالت دارد، مبارزه با آن آسان نیست؛ لذا این ضرورتی است که با بررسیهای دقیقتر، راهکارهای پیشگیرانه مؤثری انتخاب شود که هدف آنها این عوامل باشد و تنها در این صورت می‌توان به حذف و یا محدود سازی این جرم امیدوار بود. بدون شک این اقدام می‌تواند به ارتقای سلامت اداری در ناجا کمک شایانی کند. امروزه پیشگیری در مفهومی وسیع به کار می‌رود و طیفی از اقدامات کیفی و غیرکیفی را در راستای خنثی کردن عوامل ارتکاب جرم در بر می‌گیرد. بر همین اساس در بیشتر کشورها برنامه‌های مدونی چه در آموزشگاه‌ها و چه

در دانشگاه‌ها در راستای کاهش جرائم از طریق برنامه‌های پیشگیرانه به اجرا گذاشته شده است (ذولفقاری و داوودی، ۱۳۹۵: ص ۱۳۴). در این مقاله تلاش شده است، تا به این سؤال اصلی پاسخ داده شود که راهکارهای مؤثر پیشگیری از جرم ارتشا و کاهش در گرایش کارکنان به ارتکاب جرم چه می‌باشد؟

۳. اهداف

الف) هدف اصلی

شناسایی راهکارهای مؤثر پیشگیری از گرایش کارکنان به جرم ارتشاء

ب) اهداف فرعی

- شناسایی راهکارهای مؤثر پیشگیری کیفری از گرایش کارکنان به جرم ارتشاء
- شناسایی راهکارهای مؤثر پیشگیری اجتماعی از گرایش کارکنان به جرم ارتشاء
- شناسایی راهکارهای مؤثر پیشگیری وضعی از گرایش کارکنان به جرم ارتشاء

۴. سؤالهای پژوهش

الف) سؤال اصلی

- راهکارهای مؤثر پیشگیری از گرایش کارکنان ناجا نسبت به ارتکاب جرم ارتشا کدام است؟

ب) سؤالهای فرعی

- راهکارهای مؤثر پیشگیری کیفری از گرایش کارکنان ناجا نسبت به ارتکاب جرم ارتشا کدام است؟
- راهکارهای مؤثر پیشگیری اجتماعی از گرایش کارکنان ناجا نسبت به ارتکاب جرم ارتشا کدام است؟
- راهکارهای مؤثر پیشگیری وضعی از گرایش کارکنان ناجا نسبت به ارتکاب جرم ارتشا کدام است؟

۵. پیشینه پژوهش

● در مقاله «کنترل جرم و ارتشا» پژوهشگر با تحقیقات فراوان بیان می‌کند که میزان وقوع ارتشا با وضع مجازاتهای سنگین و افزایش نظارت به منظور کاهش احتمال موفقیت در آن، تنظیم می‌شود. (پاشیگین^۱، ۱۹۷۵: ص ۳۲۶-۳۱۱).

- در پایان نامه «فساد و ضد فساد، مطالعه موردی مقامات رسمی گمرک اتیوپی» محقق نشان می‌دهد که ارتشا شایعترین فساد است و رفع نیازهای مالی، افزایش خود کنترلی و تقویت فرهنگ و مدیریت سازمانی عمده ترین راهکارهای پیشگیرانه است (آیلو، ۲۰۰۵).
- در مقاله «رشوه خواری و پیامدهای آن» محقق تقویت بنیه‌های اخلاقی و اعتقادی، کاهش فاصله طبقاتی، ایجاد مراکز هدایت و ارشاد ارباب رجوع و نظارت و برخورد قاطع با متخلفان را از جمله راهکارهای پیشگیری از جرم ارتشا دانسته است (عطایی، ۱۳۸۵: ص ۸۹-۸۱).
- طرح پژوهشی «پیشگیری وضعی از جرائم درون سازمانی (با تأکید بر جرم ارتشا)» زیر نظر دفتر تحقیقات کاربردی بازرسی کل ناجا نشان می‌دهد که از بین روشهای پیشگیری وضعی از جرم، کاهش ناکامیها و فشارهای عصبی، افزایش مراقبت و تقویت آماج جرم از نظر پاسخگویان دارای بیشترین میزان اهمیت است (دهقان، ۱۳۸۸).
- در مقاله «پیشگیری و مبارزه با رشوه» پژوهشگران، تلاش حکومت اسلامی برای تحقق تعادل اقتصادی، بی نیاز کردن افراد از لحاظ مالی و اشتغال، جلوگیری از کاغذ بازی اداری، دادن آگاهی به مردم از طریق رسانه‌ها در مورد زینهای رشوه و انتخاب کارمندان متدین و امانتدار برای سامانه اداری را از جمله راهکارهای پیشگیری از جرم ارتشا معرفی کرده‌اند (بابازاده و گرجی، ۱۳۸۸، ص ۳۴ و ۳۵).
- در پایان نامه «علل بروز پدیده ارتشا در نظام اداری ایران و پیشگیری از آن» پژوهشگر بیان می‌کند از جمله راهکارهای پیشگیری از ارتشا کارآمد سازی ساختار اداری، تقویت بنیه‌های فرهنگی و اجتماعی و ارتقای نظامات بازرسی و نظارت، تقنینی و قضایی است (یاوری، ۱۳۸۸).
- در مقاله «نقش فرماندهان و مدیران در پیشگیری از جرم با تأکید بر جرم ارتشا»، محققان بیان کرده‌اند نقش مهم فرماندهان و مدیران در پیشگیری از جرم ارتشا در زمینه‌های اطلاعاتی - امنیتی، فرهنگی - اجتماعی، انتظامی و خدماتی است؛ بدین شرح که در محور کاهش زمینه‌های ارتکاب جرم، جلوگیری از معاشرت با افراد ناباب و افزایش سطح حقوق و مزایای کارکنان، در محور پیشگیری از وقوع جرم، تلاش به منظور اصلاح محیط کار آلوده به رشوه خواری و کوشش در رفع فرهنگ غالب واسطه‌گری و در محور کاهش فرصت ارتکاب ارتشا، تلاش برای پایش اداری محیط کار و جلوگیری از داشتن شغل‌های کاذب بین کارکنان به ترتیب بیشترین و کمترین اولویت تأثیر را دارد (وروایی، سوفی و جعفری، ۱۳۸۹).

● در مقاله «پیشگیری از رشوه و ضرورت مقابله با آن» پژوهشگر بیان کرده است که جرم‌انگاری رشوه در بخش خصوصی، وضع قانون جامع و مانع در زمینه رشا و ارتشا، ارتقای توان نیروهای قضایی و ضابطان و تشویق اشخاص نسبت به ارائه گزارش و شهادت درباره اطلاعات خود از روند رشوه خواری، فقرزدایی، اصلاح سامانه پرداخت حقوق و دستمزد، حکمرانی خوب، فرهنگ سازی برای مبارزه با رشوه خواری و شفافیت گسترده، راهکارهای مبارزه با ارتشا است (اشرافی، ۱۳۹۲).

● در مقاله «نقش مدیریت در مقابله با فساد (ارتشا)» محقق بیان کرده است که ضعف در نگرش مدیران باعث کم اهمیت انگاشتن مبارزه با ارتشا در فرهنگ سازمانی می‌شود و بهترین روش مبارزه با آن به کارگیری روشهای کنترلی و نظارتی است (لیس سوت^۱. مترجمان: موسوی و زارع پیشه: ۱۳۹۳، ص ۱۶۳-۱۳۵).

● در پایان نامه «بررسی نقش راهکارهای مبارزه با رشا و ارتشا به منظور پیشگیری از وقوع آن در نیروی انتظامی»، پژوهشگر بیان می‌کند ساماندهی یگانهای پلیس، محدود سازی وظایف و مأموریتها از جمله راهکارهای پیشگیری از رشا و ارتشا در اماکن انتظامی است (پیری زمانه، ۱۳۹۴).

۶. مفاهیم و مبانی نظری

۶-۱. ارتشا

رشوه شاخص ترین فساد مالی و اداری است که سامانه دولتی و اقتصادی را با اختلال رو به رو می‌سازد و آنها را از رسیدن به رسالت اصلی خود باز می‌دارد. کولین نای^۲ بیان می‌کند فساد، تخطی یک مقام دولتی از وظایف رسمی برای رسیدن به رفاه شخصی و فردی (فرد، اقوام نزدیک و غیره) یا ارتقای جایگاه است (کریستوفر آندویگ و فیلیستا، ۱۳۸۸، ص ۱۳). در سال ۱۹۳۱ جی.جی. سنتوریا^۳ تعریف خلاصه‌ای از فساد مالی به این شرح ارائه کرده است که «فساد مالی، سوء استفاده از قدرت عمومی برای تحصیل منفعت خصوصی است» (اسعدی، ۱۳۸۶، ص ۲۳۰) و در تعریف فساد اداری آورده شده است «مجموعه رفتارهای آن دسته از کارکنان بخش عمومی است که در جهت منافع غیرسازمانی، ضوابط و عرف پذیرفته شده را نادیده می‌گیرند» (افشاری، ۱۳۷۳، ص ۲۱). هنگامی که صحبت از فساد مالی و اداری می‌شود غالباً ارتشا به عنوان شاخصترین جرم مطرح می‌شود، به گونه‌ای که گاهی کلمه فساد مالی و اداری را مترادف با ارتشا به کار می‌برند

1. Liis Sot, Mari.

2. Colin Nye.

3. J. J. Senturia.

و به همین دلیل است که منیون می‌نویسد کاهش دادن فساد در مفهوم کاهش اندازه رشوه است (منیون، ۱۹۶۶، ص ۱۶۷)^۱ و یا دیگری بیان می‌کند که سه ویژگی برجسته فساد عبارت است از: وجود روابط متقابل میان رشوه دهنده و مقامات عمومی، تأثیرات منفی و مجازات شدید (اببینک، ۲۰۰۲، ص ۴۲۸)^۲؛ حتی امروزه در برخی کشورها (مانند فرانسه)، که صراحتاً عنوان فساد فعال و منفعل^۳ را در قوانین کیفری خود به کار برده اند، اولین و برجسته‌ترین موصوف آن، همواره رشوه بوده است و محققان نیز در متون خود از فساد فعال و منفعل معادل رشوه فعال و منفعل بحث کرده‌اند. این موضوع در برخی اسناد مانند پروتکل I مصوب ۱۹۹۶ اتحادیه اروپا، که بعدها مبنای کنوانسیون اروپایی علیه فساد مصوب ۱۹۹۷ قرار گرفت، نیز صدق می‌کند (دادخدایی، ۱۳۹۰، ص ۱۱۳). با توجه به زمان و عصر جدید رشوه ترفندی است که شخص رشوه دهنده حالات روانی، جایگاه شغلی و موقعیت طرف مقابل را روانشکافی می‌کند و به وی پیشنهادش را می‌دهد تا کاری و یا حکمی را به نفع خود و به ضرر دیگران به انجام برساند (یزدان پناه، ۱۳۸۶، ص ۱).

در فرهنگ فارسی عمید در معنای «ارتشا» آمده که اسم مصدر و عربی است و به معنای رشوه گرفتن، رشوه خوردن و رشوه خواری است (عمید، ۱۳۸۹، ص ۶۳). شخص گیرنده رشوه، که حالت انفعالی دارد، «مرتشی» نامیده می‌شود. در انگلیسی ارتشا^۴ و مرتشی^۵ به ترتیب در معنای رشوه گرفتن و رشوه گیرنده آورده شده است (حییم، ۱۳۸۵، ص ۵۴). فقها در ذیل کلمه ارتشا تعریفی ارائه نکرده، و از عبارت رشوه و گرفتن آن برای معنایی مترادف ارتشا استفاده کرده‌اند، از لحاظ روایی نیز تنها در حدیث معروف «لعن رسول الله (ص) الراشی و المرتشی و یا الراشی و المرتشی کلاهما فی النار» از مرتشی یاد شده که البته خود دلیل این است که فعل ارتشا از ناحیه مرتشی باید صورت بگیرد. با این اوصاف می‌توان بیان کرد که ارتشا «کسب منفعتی در برابر تأثیرگذاری بر عمل یا تصمیم‌گیری است». به طور کلی در عمل، منفعت ارتشا ممکن است هر وسیله‌ای باشد: پول و هر چیز بهادار، سهام شرکت، اطلاعات درون سازمانی، الطاف جنسی یا عنایتهای دیگر، سرگرمی، استخدام یا صرف قول دلگرمی. ممکن است این منفعت مستقیم یا غیرمستقیم به مرتشی یا شخص ثالث، مثل دوست، خویشاوند، همکار، خیریه مورد علاقه، بنگاه خصوصی، حزب سیاسی یا مبارزات انتخاباتی انتقال یابد. عملی که برای آن رشوه پرداخت

1. Manion.
2. Abbink.
3. Active Corruption and Passive Corruption.
4. Bribery.
5. Bribee.

می‌شود، ممکن است فعال باشد؛ مثل اعمال نفوذ اداری یا سیاسی یا منفعل باشد؛ مثل چشم پوشی از برخی تخلفها یا تعهدها. ممکن است رشوه به طور اختصاصی و موردی یا به عنوان بخشی از رابطه‌ای مستمر پرداخت شود که در آن کارگزاران در برابر ارائه مزایای مستمر، منافع مستمری را دریافت کنند (لانگست و دیگران، ۱۳۸۷، ص ۱۸)؛ لذا در تعریفی جامع، جرم ارتشا را می‌توان «گرفتن وجه، مال یا سند تسلیم وجه یا مال از سوی مأموران دولت یا کارکنان شاغل در نهادهای عمومی و دیگر افراد مذکور در قانون برای انجام دادن یا انجام ندادن وظایف مرتبط با اداره یا سازمان محل اشتغال آنها» دانست (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۳، ص ۴۱۶). از دید قانونی، قانونگذار تعریفی از ارتشا بیان نکرده و تنها در مواد ۳ و ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ و مواد ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰ و ۵۹۴ قانون تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده مصوب ۱۳۷۵ و در دیگر قوانین به صورت خاص مانند ماده ۱۱۸ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ به جرم انگاری آن پرداخته است. در سطح بین المللی نیز در ماده ۸ کنوانسیون پالرمو و ماده ۱۵ کنوانسیون مریدا به لزوم جرم انگاری ارتشا در قوانین دولتهای عضو تصریح شده است. در این دو ماده ۳ و ۱۱۸ قانونگذار تنها مرتشی را مشخص کرده است ولی شایسته بود ابتدا بر اساس اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها تعریفی از ارتشا ارائه می‌کرد تا ارکان جرم مشخص می‌شد و سپس به تعریف مرتشی می‌پرداخت.

۲-۶. نظریه‌ها و مبانی پیشگیری از جرم^۱

۱-۲-۶. پیشگیری در مکتب تحقیق و نظریه عقلانی بودن جرم

«جرم شناسی الهام گرفته از بینش تحقیقی، ضمن اعتقاد به جبرگرایی، علت بزهکاری را سازمان زیستی - روانی - اجتماعی افراد می‌داند. در این دیدگاه دستهای از افراد با ویژگیهای زیستی - روانی خاص به ارتکاب جرم محکوم هستند، دسته ای که با انسانهای عادی به دلیل وجود نشانه‌های متعدد جسمانی و رفتارهای روانشناختی تفاوت آشکار دارند؛ یعنی بازماندگانی از انسانهای دوران اولیه در تمدنی پیشرفته که نمی‌توانند خود را با محیط اطراف سازگار کنند و لذا ناسازگار باقی می‌مانند (کوسن، ۱۳۸۵، ص ۶۴). فرضیه مبنای نظریه انتخاب عقلانی، دقیقاً مخالف جبرگرایی لومبروزو است و اعتقاد دارد عمل بزهکار، سنجیده است؛ راه و وسیله ای برای رسیدن به هدف؛ لذا از موقعیتها و فرصتها استفاده می‌کند و به منظور پرهیز از خطر بیش از اندازه، احتیاطات لازم را انجام می‌دهد (صفاری، ۱۳۸۰، ص ۲۹۲). با این نگاه، می‌توان واکنش احتمالی بزهکاران بالقوه را در موقعیتهایی پیش بینی کرد که قصد ارتکاب جرم

1. Speculatives and Foundations Prevention of Crime.

دارند؛ بدین ترتیب از جمع بین ملاحظات تجربی و تأملات نظری دربارهٔ عقلانیت عمل جنایی پیشگیری وضعی متولد شد. نتیجه عملی این امر، این است که می‌توان از طریق اقدام در وضعیت و موقعیت‌ها بر تصمیم بزهکاران بالقوه تأثیر گذاشت» (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۲۲). «کلارک در کتاب «پیشگیری وضعی از جرم، مطالعات موردی موفقیت بار»، پیشگیری وضعی را تدابیر و روش‌هایی تعریف می‌کند که برای کاهش فرصت به سوی شکل کاملاً خاصی از جرم نشانه می‌رود و نیازمند طراحی و مدیریت محیط مستقیم صحنه و محل وقوع جرم یا همان نظارت و زیر نفوذ درآوردن هر چه پایدارتر و سازمان یافته تر محل وقوع جرم است به گونه‌ای که سختی و خطر اقدام برای ارتکاب جرم را افزایش دهد و سود انگاری مجرم را کاهش دهد (صفاری، ۱۳۸۰، ص ۲۹۲). کلارک به همراه فلسون در جایی دیگر پیشگیری وضعی را «کاهش نظاموار فرصت‌های ارتکاب جرم تعریف کرده‌اند که به کاهش اساس و ماهوی در میزان جرم در جامعه منجر می‌شود»، (شاپلند، ۲۰۱۰، ص ۱۱۳). کانون تحلیل و بررسی در چنین تعریفی «فرصت جرم» است که قرار است طی برنامه یا برنامه‌هایی به صورت نظام مند کاهش یابد. با توجه به اینکه پیشگیری وضعی بزه‌دیده محور است، بیشتر برنامه‌های این نوع پیشگیری در برگزیده «سیاست تقویم آماج جرم» است که به عوامل وضعیتی (موقعیتی) بیش از عوامل اجتماعی بها می‌دهد (رایجیان اصلی، ۱۳۸۳، ص ۱۵۴). جرم شناسان برای تبیین پیشگیری وضعی «نظریه فرصت» را مطرح کرده‌اند؛ این نظریه برای تبیین چگونگی فراهم شدن زمینه وقوع جرم و گذر از اندیشه به عمل مجرمانه بر سه دیدگاه و نظریه تبیین جرم مبتنی است: رهیافت فعالیت روزمره^۱، دیدگاه الگوی جرم^۲ و دیدگاه گزینش عقلانی^۳. دیوید گارلند این نظریه‌ها را در قالب «جرم شناسی‌های جدید زندگی روزمره» نامگذاری و معرفی کرده است» (محمودی جانکی، ۱۳۹۲، ص ۳۱۷ و ۳۱۸).

۲-۲-۶. پیشگیری در نظریه‌های جامعه‌شناختی

جامعه‌شناسانی که آشکارا یا به طور ضمنی بر «بهنجار» بودن جرم تأکید می‌کنند در توضیح شکست تجربه‌های پیشگیری از جرم معتقدند، جرم پدیده‌ای «بهنجار» است و حتی برای آن کارکردهای اجتماعی نیز قائل می‌شوند و بدین ترتیب دورنمای تحقق جامعه‌عاری از جرم را غیرواقع‌بینانه ترسیم می‌کنند. عمومی بودن جرم در این نظریه به معنی وجود افراد بیمار و منحرف نیست که بر اساس دیدگاه مکتب تحقیقی به دلیل اختلالات زیستی - روانی مرتکب جرم می‌شوند، بلکه به این دلیل است که بزهکاری در جوامع انسانی کارکردهای اجتماعی دارد.

1. The Routine Activity Approach.

2. The Crime Pattern Theory.

3. The Rational Choice Perspective.

۳-۲-۶. پیشگیری در نظریه مدیریت خطر جرم

طرفداران جرم شناسی نو، کیفرشناسی نو یا عدالت سنجشی، عدالت تخمینی یا محاسبه گر با نگاه نظارتی، کنترلی، مدیریتی و اقتصادی خود به بزهکاری و بزهکاران معتقدند که نمی‌توان جرائم را کلاً محو کرد، بلکه باید آن را در سطح قابل تحمل برای جامعه کاهش داد؛ لذا باید افراد و گروه‌های خطر دار را از نظر ارتکاب جرم یا تکرار تحت نظر و کنترل قرار داد و به طرد بزهکاران و توانگیری از خطرناکی مجرمانه آنان توسل جست (فلیپ، مترجم اسماعیل زاده، ۱۳۸۳، ص ۳۳۲ به نقل از ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۲۵).

۴-۲-۶. پیشگیری در اندیشه‌های مارکسیستی

مارکسیست‌ها معتقدند، بزهکاری، جزء ذاتی نظام سرمایه داری است و هر نوع اقدام پیشگیرانه در جوامع سرمایه داری، چیزی جز تلاش برای کنترل نیروی کار و طبقه زحمتکش و کارگر به‌منظور استمرار یافتن سلطه سرمایه داری نخواهد بود. بر اساس این دیدگاه، جرم ساخته و پرداخته دست حکومت‌های سرمایه داری است و جرم انگاری جنبه طبقاتی دارد و جز ابزاری برای حمایت از ارزشهای طبقه حاکم نیست.

۵-۲-۶. پیشگیری در نظریه‌های جرم شناسی واکنش اجتماعی

بر اساس نظریه‌های مختلف جرم شناسی واکنش اجتماعی، بین مجرم و غیرمجرم تفاوتی نیست و جرم نتیجه نوع کارکرد نظام عدالت کیفری است. در این دیدگاه، رفتار مجرمانه اشخاص، دیگر محصول تأثیر نوع بافت شهری، شهرنشینی، اوضاع فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی نیست، بلکه حاصل فرایند پویای میان کنش افراد با اطرافیان خود و بویژه ضابطان و نهادهای قضایی است. این رویکرد به طور کلی، مطالعه خود را با چرایی و چگونگی وضع جرم (جرم انگاری) در قالب قوانین کیفری و نسخ یا اصلاح این قوانین از یک سو و چگونگی اجرا و اعمال قوانین کیفری بویژه جرم انگار توسط عوامل عدالت کیفری از سوی دیگر آغاز می‌کند. بنابراین می‌توان در دو اصل مبنای نظری امکان پیشگیری را بیان کرد: اصل اول اینکه شخصیت فرد می‌تواند توسط محیط بیرونی تغییر یابد. رفتار افراد به طور کلی از قبل به صورت ژنتیکی تعیین شده نیست. آموزش بر شکل‌گیری شخصیت نوجوانان، تأثیر تعیین کننده‌ای دارد. رفتار بزرگسالان نیز در تماس با محیط اجتماعی تغییر می‌کند. اصل دوم اینکه موقعیت‌های (شرایط) وضعی نیز تغییرپذیر است. موقعیت‌هایی که رفتار انسانها در آن ظاهر می‌شود، می‌تواند به دنبال حادثه‌ای اتفاقی، تحت تأثیر فعالیت خود انسانها و یا حتی جامعه تغییر یابد (همان، ص ۲۶). بررسی نظریه‌های جرم، نشان می‌دهد که همزمان با توجه محققان به تأثیر علل پیرامونی بر رفتارها،

این فکر نیز به ذهن آنان راه یافته است که می‌توان با کاهش اثرگذاریهای علل کجروی از وقوع آن پیشگیری کرد؛ برای مثال، تبیین‌های زیستی و روانی اثبات‌گرا از جمله نخستین تبیین‌هایی است که به سبب شناسی جرم توجه می‌کند. این تبیین‌ها، الگوهای پیشگیری نخستین، دومین و سومین را با هدف کاهش اثرگذاریهای علل کجروی پیش بینی کرده است که در سه مرحله پیش از بروز نشانه‌های اختلال، پس از بروز نشانه‌ها و پس از وقوع اختلال، دخالت می‌کند (وایت و هینز، مترجم سلیمی، ۱۳۸۶، ص ۱۲۵-۱۲۳. بیات و شرافتی پور و عبدی، ۱۳۸۷، ص ۲۷-۲۴). این فکر بعدها خود را در قالب سیاست پیشگیری اجتماعی آشکار ساخت که هدفش از بین بردن علل کجروی است. هم‌چنین ابعاد خرد، میانه و کلان آن، حاصل جبرگرایی تبیین‌های مختلف این دیدگاه است (جمشیدی‌ها و سلیمی، ۱۳۸۸، ص ۴۷).

۶-۲-۶. پیشگیری در سیاست جنایی اسلام

نقش بازدارندگی باورها و احکام دینی و استمداد از آموزه‌های دینی برای پیشگیری از جرم سابقه دیرینه ای دارد. با مراجعه به آیات و روایات در متون معتبر اسلامی و نظر فقهی دانشمندان می‌توان به دیدگاه سیاست جنایی اسلام در این زمینه دست یافت. با بررسی منابع معتبر اسلامی معلوم می‌شود که سیاست جنایی اسلام بیشترین توجه را به موضوع پیشگیری از جرم کرده تا آنجا که غایت و هدف رسالت پیامبران را دور کردن انسان از رذالت، تباهی و جرم و سوق دادن او به سمت مکارم و ارزشهای اخلاقی برشمرده است (میرخلیلی، ۱۳۸۸، ص ۳۷). در این راستا به نهادهایی همچون امر به معروف و نهی از منکر، تقوا، حجاب و ... می‌توان اشاره کرد.

۶-۳. انواع پیشگیری از جرم

۶-۳-۱. پیشگیری کیفری^۱

توسل به کیفر و مجازات‌های سخت برای ایجاد وحشت در افراد مستعد بزهکاری از ویژگی‌های دیرینه سیاست کیفری جوامع بوده است. برخلاف تصور، این روش به دوران حاکمیت کلیسا و یا عصر روشنگری اختصاص ندارد و از زمان تشکیل اجتماعات بشری تا به امروز حول محور این توجیه، که کیفر باید موجب تنبیه و بازدارندگی مجرم و تهدید بزهکاران بالقوه شود، چرخیده است (نجفی توانا، ۱۳۹۰، ص ۵۲). به کارگیری مجازات در غالب موارد به عنوان بدیهی ترین و مناسبترین شیوه نبرد با جرم مقبول عام بوده و در دوره‌های مختلف تاریخی، القاب متفاوتی برای توصیف این نهاد به کار رفته است؛ انتقام، مکافات و سزا، واکنشی بازدارنده، واکنشی اصلاحی

1. Penal Prevention.

و ... (میرزایی مقدم، ۱۳۸۹، ص ۱۷۳). در گذشته و در دوران اولیه، که می‌توان به دوره‌های انتقام دسته جمعی و شخصی در افراد اشاره کرد، هدف از به کارگیری مجازات و کیفر، بیشتر جنبه انتقام بوده و با وجود این جنبه پیشگیری نیز از نظرها دور نبوده است؛ زیرا انتقام گیرندگان، جلوگیری از تکرار چنین وقایعی را در مورد خود یا افراد قبیله شان مدنظر داشتند (بیات و شرافتی پور و عبدی، ۱۳۸۷، ص ۳۰). امروزه مهمترین مبانی نظری این نوع پیشگیری را می‌توان در نظریه اصالت سود یا مکتب فایده اجتماعی و مکتب کلاسیک حقوق کیفری جستجو کرد. بنیانگذاران این نظریه‌ها و مکاتب و پیروان آنان، که به اراده آزاد و انتخاب آزادانه انسان قائل هستند، مجازات را بر مبنا و اساس فایده اجتماعی و آثار بازدارندگی آن توجیه می‌کنند. واقعیت این است که توسل به نظام کیفری برای جلوگیری از ارتکاب جرم، پیشگیری به معنای خاص کلمه نیست، بلکه ویژگی جنبی مجازات این است که با ارباب انگیزی و عبرت آموزی، پیشگیرنده و بازدارنده هم باشد و قبل از هر چیز، نوعی انتقام گیری از گذشته مجرمانه فرد است و پیشگیری از جرم فرع بر هدف و رسالت اصلی مجازات است (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۲۰). بنابراین پیشگیری، که تداعی بخش گامهای آغازین در تاریخ حقوق کیفری است با استفاده از قاطعیت در اجرای مجازات در پی مقابله با مجرم و پیشگیری در سطوح فردی و جمعی می‌باشد (مهدوی، ۱۳۹۲، ص ۳۵۰) و به طور کلی نوعی پیشگیری واکنشی (کیفری یا پسینی) است که بعد از ارتکاب جرم صورت می‌پذیرد تا از تکرار جرم در آینده جلوگیری شود (اصغری، ۱۳۹۲، ص ۶۶). این نوع از پیشگیری، اگر چه به تنهایی پاسخگوی نیازهای اجتماعی و امنیتی جامعه نیست در کنار دیگر شیوه‌های پیشگیری می‌تواند در کاهش تکرار جرائم تأثیر بسزایی داشته باشد. در زمینه جرم ارتشا نیز امروزه قانونگذار عمده‌تاً چگونگی برخورد را حبس، جزای نقدی و ضبط مال به نفع دولت و نه اصلاح و درمان قرار داده است (باقری، ۱۳۹۱، ص ۱۲۹).

۱-۳-۶. پیشگیری عام^۱

کهن ترین سلاح جوامع انسانی برای مبارزه با جرم، تهدید کیفری و اجرای اقدامهای قهرآمیز بوده است. الواحی که در نیمه نخست سده بیستم در منطقه بین النهرین و جنوب شرقی ترکیه کنونی (شمال بین النهرین) در کاوشهای باستان شناسان کشف، و سپس به زبانهای امروزی ترجمه شده است، نشان می‌دهد که بیش از چهار هزار سال پیش انسانهای اجتماعی از مصالح و ارزشهای خود با تهدید بزهکاران بالقوه به مجازات حمایت می‌کردند (نجفی ابرندآبادی و بادامچی، ۱۳۸۳، ص ۶۲-۲۷). امروزه نیز تهدید به مجازات در حقوق کیفری مدرن، که اصول

راهبردی آن در رساله جرائم و مجازات‌های بکاربا (۱۷۶۴) پیش بینی و ترسیم شده بود به‌عنوان سلاح ارباب انگیز جمعی به منظور بازدارندگی عمومی حفظ و ابقا شده است (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۹، ص ۵۸۵). در این پیشگیری، افرادی از جامعه در نظر گرفته می‌شوند که بالقوه آمادگی ارتکاب جرم را دارند و کوشش در این است که از طریق آگاهی عمومی و ارباب نسبت به مجازات از ارتکاب جرم جلوگیری شود (میرزایی مطلق، ۱۳۸۱، ص ۱۰۲)؛ به عبارتی پیشگیری عام، پیش‌بینی این نکته است که مجازات هر مجرم بر دیگران تأثیر خواهد گذاشت و سبب خواهد شد که آنها مرتکب جرم مشابه نشوند (پی . فلچر، ۱۳۸۴، ص ۶۸). عامل ترس یا قدرت ترساننده مجازات بدین دلیل توانسته است قرن‌ها دوام پیدا کند که اصولاً بشر نسبت به حیات، آزادی، مال و آبروی خود علاقه‌مند است و تخطی نسبت به این ارزشهای پذیرفته شده را نگران کننده و غیرقابل گذشت می‌داند؛ لذا بشر در به کارگیری مجازات از همین احساس عمیق و علاقه انسانی خود برای ترساندن الهام گرفته و مجازات را چاره رفتاری دانسته است که تجاوز به ارزشهای انسانی را مشخص می‌کند (نوربها، ۱۳۸۴، ص ۳۵۲). همین ویژگی ارباب مجازات راهنمای قانونگذار در تشدید مجازات اعمالی است که بیشترین اختلال را در نظام اجتماعی پدید می‌آورد و مایه تشویش اذهان عمومی است. قانونگذار با این تصور که ترس از مجازات سنگین ممکن است بزهکاران احتمالی را از اندیشه‌های شریانه منصرف گرداند با اجرای آن امیدوار است درس عبرتی به آنان داده باشد. ایجاد ترس در توده مردم و در نتیجه بازداشتن آنان از ارتکاب جرم در روزگار ما محل تردید است و دستکم به عوامل اجتماعی متعددی بستگی دارد. پیشگیری عام زمانی با ارباب دیگران به‌دست می‌آید که اوضاع اجتماعی و فرهنگی، تحقق آن را ممکن سازد؛ از جمله عدالت کیفری همواره باید صحت و مشروعیت خود را به اثبات برساند؛ به عبارت دیگر درباره عموم مردم یکسان به اجرا در آید و اینکه جامعه از خطای هیچ کس بی دلیل چشم پوشی نخواهد کرد، باید در اذهان مردم رسوخ کند و گرنه ترس از مجازات نه تنها تأثیری بر اندیشه‌های سوء مردمان نخواهد داشت، بلکه تبعیض اجتماعی، آنان را به درستی رفتار مجرمانه خود قانع خواهد کرد (اردبیلی، ۱۳۸۴، ص ۱۲۸). در مجموع می‌توان بیان کرد پیشگیری عام، پیشگیری جرم مدارانه است و محور آن بر نقش بازدارندگی، ارباب انگیزی و عبرت آموزی کیفر بر عموم مردم استوار است.

۲-۱-۳-۶. پیشگیری خاص^۱

در این پیشگیری سعی می‌شود با تحمیل مجازات بر مجرم و تنبیه او و رنج و سختی حاصل

1. Special Prevention.

از اجرای آن، مانع ارتکاب دوباره همان جرم یا جرایم دیگر توسط وی شود. لذا جلوگیری از تکرار جرم، مهمترین هدف پیشگیری خاص است (میرزایی مطلق، ۱۳۸۱، ص ۱۰۲). ترس عاملی بازدارنده به شمار می‌رود، چرا که بشر به دلیل حفظ امنیت خود و تمایل به آرامش و آسایش خیال، میل ندارد زندگیش، دچار دلهره و اضطراب گردد. بدیهی است ترس از نوسانات زندگی و گرفتاریهای آن، شخص را از ارتکاب رفتاری باز می‌دارد که می‌داند در آینده برای او ایجاد چنین ناآرامی و دلهره‌هایی خواهد کرد (نوربها، ۱۳۸۴، ص ۳۵۲). در این پیشگیری توقع این است که بزهکار با تحمل سختی و رنج مجازات از کرده خود پشیمان شود و از رفتار گذشته خود دست بشوید؛ ولی این انتظار همیشه با واقع منطبق نیست؛ به این دلیل که تأثیر بازدارنده مجازاتها بر حسب وضع روانی و اجتماعی محکوم علیه شدت و ضعف دارد. اولاً همه بزهکاران، شخصیت واحد و ساختار روانی یکسانی ندارند و در نتیجه به یک میزان از مجازات تأثیر نمی‌پذیرند، ثانیاً بر حسب ماهیت جرم و میزان زشتی اجتماعی عمل، میل و کشش دوباره به ارتکاب جرم در افراد متفاوت است. به همین دلیل، علمای حقوق برای گرفتن بهترین نتیجه از اجرای مجازات، سیاست فردی کردن مجازات را پیشنهاد می‌کنند (اردبیلی، ۱۳۸۴، ص ۱۲۹) به گونه‌ای که اگر مجازاتها طبق شخصیت، موقعیت اجتماعی و حالات روحی و روانی متهم اعمال شود، مهمترین فایده آن خودداری بزهکار از تکرار جرم است و این ایجاب می‌کند قاضی مجرم را بخوبی شناسد و شیوه‌های سازنده را در مورد وی عملی کند (بیات، شرافتی پور و عبدی، ۱۳۸۷، ص ۳۹). با این اوصاف اقدامهایی که پس از ارتکاب جرم نسبت به بزهکاران اعمال می‌شود، جنبه اخلاقی و اصلاحی دارد؛ مجرم از یک سو به دلیل ارتکاب خطای کیفری باید مکافات عمل خود را ببیند و همزمان متنبه شود، «طرد و خنثی سازی» و از سوی دیگر، با اجرای مجازات (بویژه حبس) فرصتی به منظور اصلاح و درمان و در نهایت نجات از دنیای تبهکاری به دست می‌آورد «بازپروری» (نجفی ابندآبادی، ۱۳۸۹، ص ۵۸۵). در مجموع می‌توان بیان کرد اثری که مجازات در بازدارندگی مجرم و عدم ارتکاب دوباره جرم دارد، پیشگیری خاص است.

• مشخص کردن راهکارهای پیشگیری کیفری

مستند به مبانی نظری، مطالعه پرونده‌های مرتبط و مصاحبه با نخبگان نیروی انتظامی و استادان دانشکده‌های حقوق و علوم انتظامی، مهمترین راهکارهای پیشگیری کیفری از گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا در ۱۱ بند استخراج شد که به دلیل رعایت اختصار به شرح جدول شماره ۴ است.

پیشگیری غیر کیفری، موضوع جرم شناسی پیشگیری است که به عنوان سومین و آخرین شاخه جرم شناسی کاربردی به دنبال تعیین مؤثرترین شیوه‌های پیشگیری از بزهکاری به لحاظ علمی است که ممکن است در سطح کشور، شهر یا محله به اجرا درآید. در این جرم شناسی به منظور عقیم و متوقف کردن جرم در آستان ارتکاب یا در شرف ارتکاب، اقداماتی انجام می‌شود. بنابراین، پیشگیری و ارباب ناشی از اجرای مجازات مد نظر نیست. در این جرم‌شناسی، پیشگیری در کنار نظام کیفری وجود دارد و هدف آن، کمک به پیشگیری کیفری است (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۲۰). این شاخه از پیشگیری به اندیشه‌های «آنریکوفری»، جامعه‌شناس ایتالیایی باز می‌گردد. وی پس از احراز کارآمد نبودن پیشگیری عام کیفر، مجموعه‌ای از تدابیر پیشگیری خارج از نظام کیفری را با عنوان «جایگزین یا جانشین های کیفری» یا «هم ارزهای کیفر» پیشنهاد کرد. پس از آن از آغاز سالهای ۱۹۳۰ و در پرتو نتایج مطالعات جامعه شناسی جنایی استادان دانشگاه شیکاگو و به طور جدی تر از ابتدای سالهای ۱۹۶۰، وجود این شاخه جدید جرم شناسی کاربردی مورد تأیید قرار گرفت و گسترش یافت. اصطلاح جرم شناسی پیشگیری نیز اگرچه ظاهراً اولین بار در سال ۱۹۶۱ به کار برده شد، امروزه ادبیات این شاخه و نیز شناسایی ابعاد مختلف و گسترده تدابیر آن به دلیل تشکیل نهادهای متولی و برگزاری نشست‌های علمی به طور قابل توجهی توسعه و افزایش یافته است (همان، ص ۱۱). در همین چارچوب، استاد گسن پیشگیری در معنای جرم شناسی پیشگیری را مجموعه تدابیر سیاست جنایی (به استثنای تدابیر معمول هنگام مداخله نظام کیفری) تعریف می‌کند که هدف انحصاری یا لاقلاً اصلی آنها محدود کردن امکان وقوع مجموعه ای از رفتار مجرمانه از طریق غیرممکن کردن، دشوار کردن یا کاهش احتمال آنهاست (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۹، ص ۵۶۹)؛ در اینجا صحبت از پیشگیری غیر کیفری به معنای پیشگیری واقعی است. توجه به این واقعیت، که جرم توسط یک عامل انسانی و تحت تأثیر عوامل مختلف ارتکاب می‌یابد و پیش از فعل ارتکابی (جرم) باید به فاعل (مجرم) توجه کرد، سبب شد تا برای پیشگیری از وقوع جرم اقدامات دیگری غیر از مجازات مورد تأکید قرار گیرد که به مراحل قبل از وقوع جرم توجه کند. وی تلاش می‌کند تا ضمن از بین بردن عوامل جرماً، انسانی تربیت کند که به پلیس درونی مجهز باشد و خود، ارتکاب رفتار مجرمانه را زشت بداند و از آن سر باز زند (ورویایی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۶۶). بنابراین پیشگیری غیر کیفری مورد نظر جرم شناسان شامل تمام تدابیر و اقداماتی است که فاقد جنبه‌های کیفری و اربابی است و لزوماً باید پیش از وقوع جرم انجام شود (نیازپور، ۱۳۸۲، ص ۱۳۶). در تعریفی مجموعه تدابیر

1. Non-penal crime prevention.

غیرکیفری که با کنترل و مدیریت محیط های اجتماعی و فیزیکی با هدف حذف یا محدود سازی عوامل جرما موجب پیشگیری از به فعل درآمدن اندیشه مجرمانه اشخاص می گردد، پیشگیری غیرکیفری نامیده می شود.

۱-۲-۳-۶. پیشگیری اجتماعی^۱

پیشگیری اجتماعی بر نظریه علت شناسی جرم مبتنی، و مستلزم قبول این واقعیت است که عوامل مختلفی در تکوین جرم نقش دارد؛ در این پیشگیری به علل بنیادی وقوع جرایم توجه زیادی می شود و بر این عقیده استوار است که جرایم در اثر نارساییهای اجتماعی به وقوع می پیوندد (ایرانشاهی، ۱۳۹۰، ص ۴۱). بر اساس رویکردی فرانسوی، که تحت تأثیر اندیشه های روسو برای پیشگیری از جرم است، «انسان طبیعتاً نیک سیرت و خوب است و جامعه او را به ارتکاب جرم می کشاند»؛ بنابراین، بزهکاری رفتاری غیراجتماعی ناشی از جامعه پذیر نبودن و عدم ادغام در جامعه است که بنای جامعه را نیز تهدید خواهد کرد. این واقعیتی است که بزهکاری تحت تأثیر وضعیت جامعه است و از اینرو مشاهده می شود در جوامع روستایی، که نظارت و کنترل اجتماعی قویتر است، بزهکاری نیز به همان اندازه کمتر می باشد. اما در جوامع شهری افزایش نابرابریها و انواع نابسامانیهای اجتماعی و اقتصادی، زمینه مساعدی را برای ارتکاب جرم و گسترش فعالیتهای بزهکارانه پراکنده یا سازمان یافته فراهم می آورد (شایگان، ۱۳۹۵، ص ۱۲). به طور کلی پیشگیری اجتماعی شامل مجموعه اقدامهای پیشگیرنده است که به دنبال حذف یا خنثی کردن آن دسته از عواملی است که در تدوین جرم مؤثر بوده است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۸، ص ۱۳۹). این پیشگیری، شخص محور است و تمام اقدامات آن بر فرد یا محیط وی صورت می گیرد؛ زیرا مجرم را محصول وجود مشکلات در خود فرد یا محیط اطراف او می داند؛ بر این اساس به دو شاخه پیشگیری محیط مدار و رشد مدار تقسیم می شود.

۱-۲-۳-۶. پیشگیری محیط مدار^۲

این پیشگیری، قدیمی ترین و رایجترین شکل پیشگیری اجتماعی، و مکتب تحقیقی نیز بر آن تأکید کرده است و بیان می کند که بزهکار در مجرمیت خود سهم زیادی ندارد و بیشتر قربانی محیطهای شخصی و عمومی مانند سیاستهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. در واقع این پیشگیری با بهبود وضع زندگی در محیطی معین به طور مستقیم بر رفتار مجرمانه تأثیر می گذارد و به دنبال تغییر آن محیطهای نامساعد و مجرم پروری است که موجب کنار گذاری فرد از جامعه می شود.

1. Social Prevention.

2. Environment prevention.

پیشگیری رشدمدار، مجموعه شرایطی را در نظر می‌گیرد که بر احتمال رخدادن جرمهای آینده تأثیر دارد (قناد، ۱۳۹۳، ص ۴۰۲). ظهور این نوع به تحقیقات دیوید فرینگتون^۲ و همکارانش نسبت داده می‌شود. نظریه وی بر این بنیان استوار است که شروع زودرس بزهکاری به دلیلی که فرینگتون آن را «توان جنایی نهفته»^۳ می‌نامد، نشان دهنده فعالیتهای مجرمانه بعدی است (گزارش دادستانی شهر کانبرا، ۱۹۹۹، ص ۱۰). جمعیت هدف اصلی در این نوع پیشگیری، اطفال و نوجوانان در معرض خطر هستند و نگرش غالب جنبه حمایتی و نه سزادهی است (وروایی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۷۳)؛ لذا این پیشگیری بر اصولی نظیر تدریجی بودن شکل‌گیری شخصیت، قابل‌شناسایی بودن عوامل خطر، امکان رفع عوامل خطر و تأثیر بیشتر مداخله در کودکی مبتنی است (مهدوی، ۱۳۹۰، ص ۶۰-۵۵). باید پذیرفت که قلمرو مداخله این پیشگیری به اطفال محدود نیست؛ چرا که علاوه بر خود منحرف یا بزهکار ممکن است اطرافیان او از جمله والدین، دوستان، هم‌کلاسیها و معلمان او نیز مشمول اقدامها و مداخله‌های روانی - اجتماعی شوند (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۷۳).

• مشخص کردن راهکارهای پیشگیری اجتماعی

با توجه به مبانی نظری، مطالعه پرونده‌های مرتبط و مصاحبه با نخبگان نیروی انتظامی و استادان دانشکده‌های حقوق و علوم انتظامی، مهمترین راهکارهای پیشگیری اجتماعی از گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا در ۲۹ بند استخراج شد که به دلیل رعایت اختصار، به شرح جدول شماره ۷، است.

۲-۲-۳-۶. پیشگیری وضعی

در الگوی مکتب آنگلوساکسون برای پیشگیری از جرم بر اساس نوع تحلیل بزهکاری، بیان شده که ارتکاب رفتار مجرمانه ناشی از نوعی انتخاب عقلانی است و به جای شخصیت بر موقعیت تمرکز می‌کند. بر اساس این دیدگاه، آموزش برای حذف جرم کافی نیست؛ زیرا در برخی موقعیت‌ها، منافع ناشی از ارتکاب جرم از هزینه‌های آن بیشتر است؛ لذا فرد هرچند جامعه‌پذیر، به آن تحریک می‌شود. مبنای این نوع از پیشگیری نظریهٔ پویایی عمل جنایی و به‌طور خلاصه نظریه‌ای است که بر نقش وضعیت پیش جنایی در فرایند گذر از اندیشه به فعل تمرکز دارد

1. Developmental Prevention.
2. David Pand Farrington.
3. Underlying criminal potential.

(ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۵۱). کلارک در سال ۱۹۹۲ در مقدمه کتاب خود تحت عنوان «پیشگیری وضعی از بزهکاری، مطالعات موارد موفق» بیان می‌کند نظریه پیشگیری وضعی به روشی خاص اشاره دارد که هدف آن متعالی کردن جامعه و نهادهای آن نیست، بلکه به طور ساده بر کاهش دادن فرصتها و موقعیتهای ارتکاب جرم تکیه دارد. بر همین اساس، کلارک در این کتاب ضمن تعریف دقیقتری چنین می‌گوید: «پیشگیری وضعی شامل اقدامات و روشهایی است برای کاهش فرصت که به سوی شکل کاملاً خاصی از جرم نشان می‌رود؛ متضمن طراحی و مدیریت محیط بلاواسطه (صحنه و محل وقوع جرم) یا همان نظارت و تحت نفوذ در آوردن هر چه پایدارتر و سازمان یافته‌تر محل وقوع جرم است به طوری که زحمات و خطر ناشی از اقدام برای ارتکاب جرم را افزایش می‌دهد و سود آن را کاهش می‌دهد به گونه‌ای که در نظر بیشتر مرتکبان جلوه گر می‌شود.» (صغاری، ۱۳۸۰، ص ۲۹۱ و ۲۹۲). کلارک به همراه فلسون در جایی دیگر پیشگیری وضعی را «کاهش نظاموار فرصتهای ارتکاب جرم تعریف می‌کند که به کاهش اساسی و ماهوی در میزان جرم در جامعه منجر می‌شود» (محمودی جانکی، ۱۳۹۲، ص ۳۱۷). اقدامهای وضعی پیشگیرنده ناظر به اوضاع، احوال و وضعیتی است که مجرم را در آستان ارتکاب جرم قرار می‌دهد، این اوضاع و احوال، که در جرم‌شناسی وضعیت‌های ماقبل بزهکاری یا وضعیت‌های پیش‌جنایی نام دارد، فرایند گذر از اندیشه به رفتار مجرمانه را تحریک یا آسان، و نقش تعیین‌کننده‌ای در آن ایفا می‌کند. بزه‌دیده یا آماج (هدف) جرم جزو این وضعیت‌ها قلمداد می‌شود؛ بنابراین پیشگیری وضعی با تغییر وضعیت‌های ماقبل بزهکاری، مثلاً از طریق حفاظت یا تقویت حمایت از بزه‌دیده یا آماج بالقوه جرم با استفاده از دستاورد فناوریهای نوین، دشوار کردن ارتکاب جرم، افزایش خطر شناسایی و دستگیری بزهکار و کاهش سود و لذت مورد انتظار مجرم از تعرض به هدف یا بزه‌دیده خاص را دنبال می‌کند و بدین ترتیب فرض این است که در چنین وضعیتی، بزهکار از عملی ساختن اندیشه خود نسبت به آن بزه‌دیده یا آماج حمایت شده صرف نظر خواهد کرد؛ بدین سان، پیشگیری وضعی که به محدود کردن فرصتهای ارتکاب جرم ناظر است با استفاده از وسایل و اهرمهای بیرونی و قابل رؤیت کنترل اجتماعی جرم از یک سو به دنبال آمایش محیط و محل مورد نظر از جهت شهرسازی، معماری، اجتماعی، فرهنگی و تفریحی است و از سوی دیگر به دنبال تقویت حفاظت از آماجهای بزه‌دیده شناختی است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۹، ص ۵۸۲-۵۸۰)؛ با وجود این طبیعت پیشگیری وضعی بدین صورت است که تنها به صورت محدود، کنترل شده، ناقص و نابرابر می‌تواند از اشیا و کالاها حمایت کند. هر چقدر که ما تلاش کنیم و حمایت خود را روی تمامی عرصه‌های اجتماعی گسترش دهیم، باز هم به صورت اجتناب‌ناپذیر، محل‌های

آسیب پذیر در معرض دید بزهکاران قرار خواهد گرفت و همیشه بزهکارانی پیدا می‌شوند که از این موقعیت‌ها استفاده کنند (کوسن، ۱۳۸۵، ص ۲۲۷).

• مشخص کردن راهکارهای پیشگیری وضعی

مستفاد از مبانی نظری، مطالعه پرونده‌های مرتبط و مصاحبه با نخبگان نیروی انتظامی و استادان دانشکده‌های حقوق و علوم انتظامی، مهمترین راهکارهای پیشگیری وضعی از گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا در ۳۷ بند استخراج شد که به دلیل رعایت اختصار به شرح جدول شماره ۱۰، است.

۷. روش شناسی

تحقیق، کاربردی، و توصیفی - پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش، نخبگان و کارشناسان نیروی انتظامی به تعداد ۸۶ نفر از فرماندهی انتظامی استان قم هستند که برای محاسبه حجم نمونه با توجه به تعداد کارکنان ناجا در استان قم از معادله نمونه گیری دوران استفاده شد. در اینجا گردآوری اطلاعات از طریق مراجعه به کتابخانه‌ها و مراکز علمی - تحقیقاتی و دانشگاهی، بررسی پرونده‌های مرتبط با موضوع به تعداد ۳۵ فقره و توزیع پرسشنامه بوده است. برای طراحی پرسشنامه، راهکارهای ادبیات نظری و پرونده‌های مرتبط با متخصصان و خبرگان نیروی انتظامی به بحث و تبادل نظر گذاشته، و برخی از راهکارها حذف و اصلاح شد و در نهایت پرسشنامه‌ای با جلب نظر استادان محترم حقوقی و جامعه شناسی و کارشناسان محترم ناجا با مقیاس اندازه گیری لیکرت (از گرایش خیلی کم تا خیلی زیاد) برای رتبه بندی پاسخها طراحی گردید. این پرسشنامه شامل دو قسمت مربوط به جمعیت شناختی و سؤالیهای بسته تحقیق است. قسمت اول آن شامل ۴ سؤال و قسمت دوم از گویه ۱ تا ۱۱ به راهکارهای پیشگیری کیفری، گویه ۱۲ تا ۴۰ به راهکارهای پیشگیری اجتماعی و گویه ۴۱ تا ۷۷ به راهکارهای پیشگیری وضعی مربوط است.

به منظور تعیین روایی تحقیق از نظر تعداد زیادی از کارشناسان و استادان خبره نیروی انتظامی، حقوقی و جرم شناختی استفاده شد و همچنین اعتبار پرسشنامه از طریق محاسبه آلفای کرونباخ تعیین شد. بر همین اساس واریانس نمره سؤال های پرسشنامه با ابزار Spss محاسبه و مقدار آن مشخص و به منظور تعیین میزان اعتبار و پایایی به صورت نمونه پرسشنامه بین ده نفر از جامعه آماری توزیع گردید و داده‌ها پس از تکمیل داده‌ها با استفاده از آزمون آلفا مورد محاسبه قرار گرفت که نتایج آن برابر جدول ذیل است:

جدول (۱): نتایج محاسبه آلفای کرنباخ اولیه

موضوع	مقدار
آلفای کرنباخ	۱,۰۰
میانگین	۴,۱۲
واریانس	۰,۰۶
تعداد جامعه آماری	۱۰
تعداد گویه‌ها	۷۷

۸- توصیف ویژگیهای فردی جامعه آماری

۸-۱. درجه خدمتی

مشخص شد که از ۸۶ نفر پاسخ دهنده، ۱۶ نفر معادل ۱۸,۶۰ درصد دارای درجه سروانی، ۲۴ نفر معادل ۲۷,۹۱ درصد دارای درجه سرگردی، ۲۳ نفر معادل ۲۶,۷۴ درصد دارای درجه سرهنگ ۲ و ۲۳ نفر معادل ۲۶,۷۴ درصد دارای درجه سرهنگی هستند.

۸-۲. سالهای خدمتی

هشت نفر معادل ۹,۳۰ درصد دارای سال خدمتی ۱۰-۵ سال، ۱۴ نفر معادل ۱۶,۲۸ درصد دارای سال خدمتی ۱۱-۱۵ سال، ۳۵ نفر معادل ۴۰,۷۰ درصد دارای سال خدمتی ۱۶-۲۰ سال، ۱۹ نفر معادل ۲۲,۰۹ درصد دارای سال خدمتی ۲۱-۲۵ سال و ۱۰ نفر معادل ۱۱,۶۳ درصد دارای سال خدمتی ۲۶-۳۰ سال و بیشتر هستند.

۸-۳. میزان تحصیلات

مشخص شد که دو نفر معادل ۲,۳۳ درصد دارای مدرک دیپلم، ۱۴ نفر معادل ۱۶,۲۸ درصد دارای مدرک کاردانی، ۵۵ نفر معادل ۶۳,۹۵ درصد دارای مدرک کارشناسی و ۱۵ نفر معادل ۱۷,۴۴ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد هستند.

یافته‌های ویژگیهای فردی جامعه آماری بیانگر این است که بیش از ۷۴ درصد از پاسخگویان دارای سالهای خدمتی بیش از ۱۶ سال سابقه خدمت در ناجا و بیش از ۸۱ درصد از آنان دارای تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد هستند و لذا این درصدهای زیاد نشان از تجربه و مهارت کافی پاسخگویان و در پی آن موجب اعتماد بخشی به یافته‌های پژوهش در تحقیقات میدانی است.

۹. یافته‌های استنباطی

از آنجا که از مقیاس لیکرت ۵ گزینه ای در آزمودن عوامل استفاده شده ،و میانگین آنها عدد ۲.۵ است، در همهٔ آزمونها در test value این میانگین ثبت می‌شود:

$$H_0 \leq \mu \leq 2.5 \quad H_1 \geq \mu \geq 2.5$$

۹-۱. بررسی فرضیه اول پژوهش

«میان راهکارهای پیشگیری کیفی و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود دارد.»

برای تجزیه و تحلیل راهکارهای پیشگیری کیفی به تعداد یازده گویه، که اعتبارشان به نظر پاسخگویان مورد تأیید قرار گرفته است با کمک آزمون تی تست تک نمونه‌ای دو نوع فرضیه مطرح می‌گردد:

(H_0) بین راهکارهای پیشگیری کیفی شناسایی شده و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود ندارد.

(H_1) بین راهکارهای پیشگیری کیفی شناسایی شده و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۲): نتایج تجزیه و تحلیل راهکارهای پیشگیری کیفی

نتیجه	میانگین	T مقدار
$H_1 : \mu = 3.52 \geq 2.5$	۳,۵۲	۸۹,۴۶

با توجه به اینکه نتایج سطح معنی‌دار تمامی راهکارهای پیشگیری کیفی از ۰.۰۵ کوچکتر است ($\text{Sig} \leq .05$) و مقدار میانگین از مقدار محاسبه شدهٔ t با ($\mu = 2.5$) بیشتر است، این اختلاف معنادار است و فرض صفر رد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد و بیشتر می‌توان بیان کرد که تمامی راهکارهای پیشگیری کیفی ۱۱ گانه بر گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا مؤثر است.

جدول (۳): آماره خی دو، راهکارهای مؤثر پیشگیری کیفی

تعداد	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌دار
۸۶	۷۷۹,۷۴	۲۱	۰,۰۰

نتایج آزمون خی دو در جدول ۳ با مقدار آماره ۷۷۹,۷۴ و سطح معنی‌دار کمتر از ۰.۱ ($\text{Sig} \leq .01$) بیانگر این است که با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان نتیجه گرفت که راهکارهای

پیشگیری کیفری بر گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا، مؤثر و دارای اهمیت و اولویت متفاوت و معنی داری است.

جدول (۴): اولویت بندی راهکارهای مؤثر پیشگیری کیفری

اولویت	میانگین رتبه‌ای	راهکارها	گویه
اول	۳,۸۴۹	برقراری عدالت در محاکمه و اجرای حکم برای کارکنان مجرم	۷
دوم	۳,۷۷۹	اعمال سیاست تسامح صفر در اجرای مجازات جرم ارتشا برای کارکنان مجرم	۶
سوم	۳,۵۷۰	دقت بخشیدن به اقدامات سازمانی و قضایی برای محاکمه، تعیین و اجرای حکم برای کارکنان مجرم	۹
چهارم	۳,۵۵۸	ارباب عمومی کارکنان از ارتکاب جرم ارتشا با اجرای مجازات	۱
پنجم	۳,۵۳۵	ارباب اختصاصی کارکنان از ارتکاب جرم ارتشا با اجرای مجازات	۲
ششم	۳,۵۲۳	برخورد قاطع با جرم ارتشا حکام محاکم	۱۱
هفتم	۳,۵۱۲	سرعت بخشیدن به اقدامات سازمانی و قضایی برای محاکمه و اجرای حکم برای کارکنان مجرم	۸
هشتم	۳,۴۷۷	بازسازگار کردن کارکنان مجرم (مرتشی) با اجرای مجازات	۳
نهم	۳,۴۰۷	الزام به جبران ضرر و زیان ناشی از جرم ارتشا توسط کارکنان مجرم	۵
دهم	۳,۴۰۶	اجرای کامل مجازات برای رانش و راشی	۱۰
یازدهم	۳,۰۹۳	آزار دادن کارکنان مجرم با اجرای مجازات	۴

نتایج آزمون فریدمن در جدول ۴ بیانگر این است که میان راهکارهای مؤثر پیشگیری کیفری «برقراری عدالت در محاکمه و اجرای حکم برای کارکنان مجرم» در اولویت اول، «اعمال سیاست تسامح صفر در اجرای مجازات جرم ارتشا برای کارکنان مجرم» در اولویت دوم و «دقت بخشیدن به اقدامات سازمانی و قضایی برای محاکمه، تعیین و اجرای حکم برای کارکنان مجرم» در اولویت سوم قرار گرفته است.

۹-۲. بررسی فرضیه دوم تحقیق

«میان راهکارهای پیشگیری اجتماعی و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه

معناداری وجود دارد.»

برای تجزیه و تحلیل راهکارهای پیشگیری اجتماعی به تعداد ۲۹ گویه، که اعتبار آنها به نظر پاسخگویان مورد تأیید قرار گرفته است با کمک آزمون تی تست تک نمونه‌ای دو نوع فرضیه مطرح می‌گردد:

(H_۰) بین راهکارهای پیشگیری اجتماعی شناسایی شده و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود ندارد.

(H_۱) بین راهکارهای پیشگیری اجتماعی شناسایی شده و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۵): نتایج تجزیه و تحلیل راهکارهای پیشگیری اجتماعی

نتیجه	میانگین	T مقدار
$H_1: \mu = 3,74 \geq 2,5$	۳,۷۴	۳۲۱,۰۷

با توجه به اینکه نتایج سطح معنی‌دار تمامی راهکارهای پیشگیری اجتماعی از ۰.۰۵ کوچکتر است ($\text{Sig} \leq .05$) و مقدار میانگین بیشتر از مقدار محاسبه شده t با ($\mu = 2.5$) می‌باشد، لذا این اختلاف معنادار بوده و فرض صفر رد می‌گردد و با اطمینان ۹۵ درصد به بالا می‌توان بیان کرد که تمامی راهکارهای پیشگیری اجتماعی ۲۹ گانه بر پیشگیری از گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا مؤثر هستند.

جدول (۶): آماره خی دو، راهکارهای مؤثر پیشگیری اجتماعی

تعداد	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌دار
۸۶	۱۵۴۲,۷۶	۵۷	۰,۰۰

نتایج آزمون خی دو در جدول ۶ با مقدار آماره ۱۵۴۲,۷۶ و سطح معنی‌دار کمتر از ۰.۱ ($\text{Sig} \leq .01$) بیانگر این است که با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان نتیجه گرفت که راهکارهای پیشگیری اجتماعی بر گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا، مؤثر و دارای اهمیت و اولویت متفاوت و معنی‌داری هستند.

جدول (۷): اولویت بندی راهکارهای مؤثر پیشگیری اجتماعی

گویه	راهکارها	میانگین رتبه‌ای	اولویت
۳۵	بیان احکام دین اسلام در مورد رشوه برای کارکنان	۱۸,۶۷	اول
۳۷	تقویت فرهنگ سازمانی	۱۸,۳۴	دوم

اولویت	میانگین رتبه‌ای	راهکارها	گویه
سوم	۱۷,۴۲	ارتقای مسئولیت پذیری در میان کارکنان	۳۶
چهارم	۱۷,۲۶	توجه دقیق و همه جانبه مدیران به مشکلات اقتصادی کارکنان	۱۲
پنجم	۱۷,۲۳	اهتمام به تربیت معنوی و اخلاقی زیاد فرماندهان	۱۴
ششم	۱۷,۰۹	حمایت از کارکنان افشاء کننده جرم ارتشای ارتكابي همكاران	۳۹
هفتم	۱۷,۰۸	ایجاد ساختار مناسب و صحیح سامانه ارزشیابی عملکرد کارکنان توسط سازمان	۳۰
هشتم	۱۶,۹۲	افزایش سطح دستمزد کارکنان	۳۴
نهم	۱۶,۷۴	بیان الگوهای دینی عملی برای کارکنان	۱۳
دهم	۱۶,۲۶	محوریت قراردادن شایسته سالاری در استخدام کارکنان	۴۰
یازدهم	۱۵,۹۱	روشن ساختن جرم ارتشا و مجازات آن برای کارکنان	۲۹
دوازدهم	۱۵,۷۶	رواج امر به معروف و نهی از منکر میان کارکنان	۱۷
سیزدهم	۱۵,۶۰	بازگویی کیفی دنیوی و اخروی ارتكاب جرم ارتشا برای کارکنان	۱۶
چهاردهم	۱۵,۵۸	ارائه پیشنهاد توسط سازمان به مراجع مربوط برای بهبود نظام اقتصادی حاکم	۲۸
پانزدهم	۱۵,۲۴	استفاده از دولت الکترونیک برای کاهش مراجعه حضوری مردم به سازمان	۳۲
شانزدهم	۱۴,۹۸	مبارزه با فرهنگ قانون گریزی در میان کارکنان	۳۸
هفدهم	۱۴,۹۱	عدم دفاع بیجای فرماندهان از کارکنان مرتکب جرم ارتشا	۳۳
هجدهم	۱۴,۷۴	ترویج و بازگویی ارزشهای اسلامی در میان کارکنان	۱۵
نوزدهم	۱۴,۷۳	معقولانه کردن اعتماد مدیران به کارکنان	۳۱
بیستم	۱۴,۵۶	نپذیرفتن نفوذهای سیاسی در مورد کارکنان مرتکب جرم ارتشا	۲۶
بیست و یکم	۱۴,۴۰	ارائه پیشنهاد توسط سازمان به مراجع مربوط برای برقراری عدالت در دستیابی به فرصتهای مشروع برای رسیدن به اهداف جامعه	۲۲
بیست و دوم	۱۳,۹۰	شفاف سازی حقوق و تکالیف عموم هنگام مراجعه به سازمان به شیوه‌های ممکن	۲۰
بیست و سوم	۱۳,۵۸	اقدام به روشن کردن آثار سوء جرم ارتشا از راههای ممکن برای کارکنان و جامعه	۱۹
بیست و چهارم	۱۳,۲۲	اقدام برای ترویج فرهنگ قانونمداری از طرق ممکن	۱۸

گویه	راهکارها	میانگین رتبه‌ای	اولویت
۲۳	ارائه پیشنهاد توسط سازمان به مراجع مربوط برای اعلام حرام و مجرمانه بودن عمل واسطه گر در رشوه و رشوه دهنده در سطح جامعه	۱۲,۷۳	بیست و پنجم
۲۱	بیدار کردن خانواده‌ها برای سالم سازی خانواده و اجتماع از طریق شیوه‌های ممکن	۱۲,۲۲	بیست و ششم
۲۴	دادن پیشنهاد توسط سازمان به مراجع مربوط برای از بین بردن زمینه‌های رقم سیاه جرم ارتشا	۱۱,۰۴	بیست و هفتم
۲۷	ارائه راهکارها توسط سازمان به مراجع مربوط برای از بین رفتن فساد در نظام سیاسی	۹,۵۳	بیست و هشتم
۲۵	ارائه پیشنهادات توسط سازمان به مراجع مربوط برای دگرگون نکردن گسترده مدیران و کارمندان در پی تحولات سریع سیاسی	۹,۳۵	بیست و نهم

نتایج آزمون فریدمن در جدول ۷ بیانگر این است که میان راهکارهای مؤثر پیشگیری اجتماعی «بیان احکام دین اسلام در مورد رشوه برای کارکنان» در اولویت اول، «تقویت فرهنگ سازمانی» در اولویت دوم و «ارتقاء مسئولیت پذیری در میان کارکنان» در اولویت سوم قرار گرفته است.

۹-۳. بررسی فرضیه سوم تحقیق

«میان راهکارهای پیشگیری وضعی و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود دارد.»

برای تجزیه و تحلیل راهکارهای پیشگیری وضعی به تعداد ۳۷ گویه، که اعتبار آنها به نظر پاسخگویان مورد تأیید قرار گرفته است با کمک آزمون تی تست تک نمونه‌ای دو نوع فرضیه مطرح می‌گردد:

(H_۰) بین راهکارهای پیشگیری وضعی شناسایی شده و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود ندارد.

(H_۱) بین راهکارهای پیشگیری وضعی شناسایی شده و گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۸): تجزیه و تحلیل راهکارهای پیشگیری وضعی

T مقدار	میانگین	نتیجه
۲۸۶,۲۳	۳,۴۷	H _۱ : $\mu = ۳,۴۷ \geq ۲,۵$

با توجه به اینکه نتایج سطح معنی‌دار تمامی راهکارهای پیشگیری وضعی از ۰.۰۵ کوچکتر است ($\text{sig} \leq 0.05$) و مقدار میانگین بیشتر از مقدار محاسبه شده t با ($\mu = 2.5$) می‌باشد، لذا این اختلاف معنادار بوده و فرض صفر رد می‌گردد و با اطمینان ۹۵ درصد به بالا می‌توان بیان کرد که تمامی راهکارهای پیشگیری وضعی ۳۷ گانه بر پیشگیری از گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا مؤثر هستند.

جدول (۹): آماره χ^2 دو، راهکارهای مؤثر پیشگیری وضعی

تعداد	آماره χ^2 دو	درجه آزادی	سطح معنی‌دار
۸۶	۲۹۶۹٫۵۸	۷۳	۰٫۰۰

نتایج آزمون χ^2 دو در جدول ۹ با مقدار آماره ۲۹۶۹٫۵۸ و سطح معنی‌دار کمتر از ۰.۰۱ ($\text{sig} \leq 0.01$) بیانگر این است که با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان نتیجه گرفت که راهکارهای پیشگیری وضعی بر گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا، مؤثر و دارای اهمیت و اولویت متفاوت و معنی‌داری هستند.

جدول (۱۰): اولویت بندی راهکارهای مؤثر پیشگیری وضعی

گویه	راهکارها	میانگین رتبه‌ای	اولویت
۵۸	گزارش دقیق جرم ارتشای کارکنان به مراجع قضایی توسط مدیران	۸٫۶۵	اول
۷۶	افزایش میزان تسلط رؤسای کلانتریها و پاسگاهها بر کنترل بسترهای جرم ارتشا	۸٫۳۹	دوم
۷۵	انتخاب و گزینش صحیح نیروهای به کار گرفته شده در نقاط آسیب پذیر (جرمزای ارتشا)	۷٫۹۷	سوم
۵۵	ایجاد منازل سازمانی خوب و امکانات رفاهی برای کارکنان	۷٫۶۹	چهارم
۶۶	افزایش میزان آگاهی رؤسای کلانتریها و پاسگاهها از نقاط جرمزای ارتشا	۷٫۵۱	پنجم
۷۷	قویتر کردن نظارت و بازرسی سازمان	۶٫۵۱	ششم
۶۷	تبعید کارکنان متخلف به مناطق عاری از جرم ارتشا	۶٫۴۰	هفتم
۷۴	نظارت عمومی میان خود کارکنان	۶٫۳۰	هشتم
۷۰	چرخش بموقع کارکنان شاغل در نقاط آسیب پذیر (جرمزای ارتشا)	۶٫۲۸	نهم
۵۷	عدم تمرکز تصمیمات نزد مستخدم	۶٫۲۲	دهم

اولویت	میانگین رتبه‌ای	راهکارها	گویه
یازدهم	۶,۱۳	کنترل و تحت نظر گرفتن ارباب رجوع و مستخدم مشکوک در انتهای انجام شدن کار ارباب رجوع	۶۳
دوازدهم	۶,۰۹	افزایش سطح نظارت مدیران	۵۱
سیزدهم	۶,۰۸	تربیت نیروی متخصص و متعهد برای به کارگیری در نقاط آسیب پذیر (جرمزای ارتشا)	۷۳
چهاردهم	۶,۰۴	کنترل خروج به دفعات متعدد ارباب رجوع و نتیجه نگرفتن او از مراجعه به مستخدم	۷۲
پانزدهم	۵,۹۰	تقویت تخصص مسئولان کشف جرم ارتشای ارتكابی کارکنان	۶۵
شانزدهم	۵,۸۸	الزام به رعایت روشهای دقیق کاری سازمانی	۶۱
هفدهم	۵,۷۷	تسامح (چشم پوشی) صفر مدیر در مورد جرم ارتشای صورت گرفته توسط کارکنان	۵۴
هجدهم	۵,۶۵	ثبت هویت کارکنان مأموریت داده شده برای اعزام به مناطق جرم خیز ارتشا	۴۹
نوزدهم	۵,۵۹	انتصاب فرماندهان لایق در پستهای کلیدی سازمان	۶۰
بیستم	۵,۱۲	آگاه ساختن کارکنان از وجود تشویقهای متعدد در صورت انصراف از ارتكاب جرم ارتشا	۵۲
بیست و یکم	۵,۰۵	الگو شدن پاکدست بودن مقام بالاتر برای کارکنان	۵۶
بیست و دوم	۵,۰۲	تلقین دستپاک بودن به مستخدم	۴۸
بیست و سوم	۴,۷۳	نظارت دقیق بر کارکنان معتمد به مواد مخدر و الکل در نقاط آسیب پذیر (جرمزای ارتشا)	۵۰
بیست و چهارم	۴,۶۹	دادن اختیارات و قدرت تصمیم گیری به کارکنان با توجه به موقعیت آنها	۵۳
بیست و پنجم	۴,۵۰	مبارزه با تبعیض و بی عدالتی در سازمان برای از بین بردن احساس بی اعتنائی نسبت به اهداف سازمان در میان کارکنان	۴۶
بیست و ششم	۴,۰۸	ایجاد نهادهای مدنی برای الزام سازمان به پاسخگویی و شفافیت در مورد جرم ارتشای کارکنان	۶۲
بیست و هفتم	۴,۰۷	نپذیرفتن فنون خنثی سازی جرم ارتشا (مانند نپذیرفتن ادعای کارکنان در مورد مسئول نبودن آنها در جرم ارتشا) برای جلوگیری از فرار کارکنان از مرتشی شناخته شدن	۶۹
بیست و هشتم	۳,۷۹	استفاده از دوربین های مداربسته کار گذاشته شده در محیط تأسیسات سازمان	۴۳
بیست و نهم	۳,۷۶	ارائه پیشنهاد قانون پرداخت عادلانه درآمدها توسط سازمان به مراجع مربوط	۴۷

اولویت	میانگین رتبه‌ای	راهکارها	گویه
سیام	۳,۵۳	ایجاد شبکه دستپاک در برابر شبکه جرم ارتشا برای نابود سازی جو جرم ارتشا در سازمان	۴۵
سی و یکم	۳,۴۶	ایجاد سامانه اعلام دارایی برای حسابرسی به دارایی کارکنان در ابتدا و انتهای سمت	۶۸
سی و دوم	۳,۴۰	بروکراتیک زدایی نظام اداری	۶۴
سی و سوم	۳,۲۸	تدوین شناسه اخلاقی برای روابط و ضوابط کارکنان با ارباب رجوع	۴۴
سی و چهارم	۳,۲۱	کنترل علت خروج همزمان ارباب رجوع و مستخدم مشکوک در وقت اداری	۷۱
سی و پنجم	۲,۹۸	تدوین برنامه جامع مبارزه با جرم ارتشا در سازمان	۴۱
سی و ششم	۲,۷۲	ارائه پیشنهاد برای بازنگری در مواد قانونی مربوط به جرم ارتشا توسط سازمان به مراجع مربوط	۴۲
سی و هفتم	۲,۵۳	ممنوع کردن همراه داشتن تمام شکل های رشوه هنگام مراجعه به کارکنان، اعم از وجه، مال، سند پرداخت وجه، سند پرداخت مال و معاملات در مقام رشوه	۵۹

نتایج آزمون فریدمن در جدول ۱۰ بیانگر این است که میان راهکارهای پیشگیری وضعی گزارش دقیق جرم ارتشا کارکنان به مراجع قضایی توسط مدیران» در اولویت اول، «افزایش میزان تسلط رؤسای کلانتریها و پاسگاهها بر کنترل بسترهای جرم ارتشا» در اولویت دوم و «انتخاب و گزینش صحیح نیروهای به کار گرفته شده در نقاط آسیب پذیر (جرم‌زای ارتشا)» در اولویت سوم قرار گرفته است.

۹-۴. اولویت بندی راهکارهای مؤثر پیشگیرانه

جدول (۱۱): اولویت بندی راهکارهای مؤثر پیشگیرانه

اولویت	میانگین	راهکارها	ردیف
اول	۳,۷۴	پیشگیری اجتماعی	۱
دوم	۳,۵۲	پیشگیری کیفی	۲
سوم	۳,۴۷	پیشگیری وضعی	۳

مطابق جدول ۱۱ بر اساس میانگین تجزیه و تحلیلها به ترتیب راهکارهای پیشگیرانه اجتماعی، کیفی و وضعی در اولویت تأثیرگذاری اول تا سوم قرار گرفته است.

۱۰. نتیجه‌گیری

با نگاهی به تاریخ مشاهده می‌شود که جرم ارتشا در همه حکومتها و دوره‌ها وجود داشته و به عنوان شایعترین فساد اداری و اقتصادی اخلاق، نظم و قانون را تاکنون نابود ساخته است؛ بنابراین حکومت و جامعه به مبارزه جدی با این جرم از طریق به کارگیری راهکارهای پیشگیرانه اعم از کیفری و غیرکیفری موظف است. نظر به اینکه در آزمون تی تست تک نمونه‌ای، نتایج سطح معنی‌دار تمامی راهکارهای پیشگیری ارائه شده از ۰,۰۵ کوچکتر است ($\text{Sig} \leq 0.05$) و مقدار میانگین همه آنها از مقدار محاسبه شده t با ($\mu = 2.5$) این اختلاف معنادار است و فرض صفر (نبودن رابطه معنادار) رد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد و بیشتر می‌توان بیان کرد که تمامی متغیرهای مستقل شناسایی شده بر پیشگیری از گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا مؤثر است. همچنین نتایج آزمون خی دو و اثبات سطح معنی‌دار کمتر از ۰,۰۱ ($\text{Sig} \leq 0.01$) برای همه راهکارها گویای این است که با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان نتیجه گرفت که تمامی راهکارهای پیشگیری کیفری و غیرکیفری بر گرایش کارکنان ناجا به ارتکاب جرم ارتشا، مؤثر و دارای اهمیت و اولویت متفاوت و معنی‌داری است. بر این مبنا نیز بر اساس میانگین رتبه‌ای فریدمن مشخص شد که به ترتیب راهکارهای پیشگیری اجتماعی، کیفری و وضعی در اولویت اثربخشی اول تا سوم قرار دارند.

۱۱. پیشنهادها

با توجه به اینکه در میان راهکارهای مؤثر پیشگیری اجتماعی، «بیان احکام دین اسلام در مورد رشوه برای کارکنان» و «تقویت فرهنگ سازمانی» در راهکارهای مؤثر پیشگیری کیفری «برقراری عدالت در محاکمه و اجرای حکم برای کارکنان مجرم» و «اعمال سیاست تسامح صفر در اجرای مجازات جرم ارتشا برای کارکنان مجرم» و در راهکارهای مؤثر پیشگیری وضعی «گزارش دقیق جرم ارتشای کارکنان به مراجع قضایی توسط مدیران» و «افزایش میزان تسلط رؤسای کلانتریها و پاسگاه‌ها بر کنترل بسترهای جرم ارتشا» در اولویت اول و دوم قرار گرفت، لازم است سازمان ناجا به منظور حذف یا محدود سازی گرایش کارکنان نسبت به ارتکاب جرم ارتشا اقدامات زیر را انجام دهد:

الف- مادیگرا شدن کارکنان، زیانبارترین عامل ناجا به شمار می‌رود؛ لذا سازمان باید به منظور بازگویی احکام دین اسلام با برنامه‌ریزی دقیقتر در دوره‌های بصیرت خود از استادان و منابعی استفاده کند که تأثیر بیشتری بر مخاطبان داشته باشند. از دیدگاه دیگر نیز برای تقویت بنیه

اقتصادی کارکنان ضروری است موضوع افزایش تورم و مشکلات اقتصادی کارکنان در دستور کار کمیسیون عالی صیانت و هیئت رئیسه محترم ناجا قرار گیرد به گونه‌ای که خلاء مالی کارکنان همزمان با تغییرات اقتصادی کشور برطرف شود و کارکنان احساس وجود پناهگاه سازمانی کنند. ب- سازمان باید به منظور تقویت فرهنگ سازمانی با افزایش سطح انگیزه خدمتی و تقویت شأن و منزلت سازمانی و خانوادگی کارکنان، محیطی را ایجاد کند که حس تعاون، مسئولیت‌پذیری و پایبندی به اهداف سازمان را همیشه در میان کارکنان زنده نگه دارد. در این راستا مرکز خدمات معاونت نیروی انسانی ناجا و بنیاد تعاون ناجا نیز می‌توانند برای ایجاد رفاه بیشتر و افزایش سطح امکانات زندگی کارکنان و رو نیاوردن آنها به دریافت رشوه، منازل سازمانی و امکانات رفاهی بهتر و بیشتری برای کارکنان در نظر گیرند.

پ- قضاات دادگاه نظامی باید بر اساس قوانین و مقررات در محاکمه و اجرای مجازات قاطع باشند و در این زمینه برای مرتکبان با وضعیت یکسان، عدالت را سر لوحه واکنش قانونی خود قرار دهند؛ لذا پیشنهاد می‌شود معاونت صیانت و پیشگیری بازرسی کل ناجا و معاونت حقوقی و امور مجلس ناجا طی جلساتی هماهنگیهای لازم را با مسئولان داسرا و دادگاه نظامی به عمل آورند. ت- مدیران باید با اعمال سیاست تسامح صفر گزارش دقیق ارتکاب ارتشا را به مراجع قضایی بفرستند و کوچکترین تغییری در اصل واقعیت و شرایط ارتکاب جرم ایجاد نکنند و هیچ ملاحظه و نفوذی را در این باره دخالت ندهند.

ث- ضروری است با برگزاری کلاسهای آموزشی تخصصی تر میزان تسلط رؤسای کلانتریها و پاسگاهها بر کنترل بسترهای جرم ارتشا ارتقا داده شود و هم‌چنین با محوریت شایسته‌سالاری در انتصاب مدیران لایه یک تا سه و پُر کردن سریع مشاغل خالی سازمان در نقاط آسیب پذیر خطر ارتکاب جرم ارتشا را افزایش داد.

فهرست منابع

- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۰). جرم‌شناسی پیشگیری، ج اول، تهران: میزان.
- اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۴). حقوق جزای عمومی، ج دوم، تهران: میزان.
- اسعدی، حسن (۱۳۸۶). جرائم سازمان یافته فراملی، تهران: میزان.
- اشرفی، ارسلان (۱۳۹۲). پیشگیری از رشوه و ضرورت مقابله با آن، کارآگاه، ش ۲۲.
- اصغری، عبدالرضا (۱۳۹۲). پیشگیری کنشی در جرائم علیه موقوفات در رهیافت‌های نوین پیشگیری از جرم، ج دوم، تهران: روانشناسی و هنر.

- افشاری، اسماعیل (۱۳۷۳). بررسی راه‌های جلوگیری از فساد مالی ناشی از پورسانت در معاملات توسط مدیران (پایان نامه کارشناسی ارشد)، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ایرانشاهی، حمید (۱۳۹۰). پیشگیری از وقوع جرم و نقش سازمانهای مسئول در قوانین ایران، چ دوم، تهران: جاودانه.
- بابازاده، ناصر؛ گرجی، عبدالکریم (۱۳۸۸). پیشگیری و مبارزه با رشوه، اصلاح و تربیت، ش ۹۰.
- بازرگانی، محمد (۱۳۹۱). طراحی سامانه پایش سلامت اداری ناجا، ج اول، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی بازرسی کل ناجا.
- باقری، فرشاد (۱۳۹۱). اصل شفافیت در حقوق کیفری اقتصادی (پایان نامه کارشناسی ارشد)، قم: دانشگاه مفید.
- بامشاد، علی (۱۳۹۳). بررسی نقش خدمات الکترونیک انتظامی در ارتقای سلامت اداری در ناجا، نظارت و بازرسی، ش ۳۰.
- بختیاری، حسن (۱۳۹۴). ادراک شهروندان از میزان فساد اداری در پلیس و دستگاه‌های خدماتی کشوری، نظارت و بازرسی، ش ۳۳.
- بیات، بهرام؛ شرافتی پور، جعفر؛ عبدی، نرگس (۱۳۸۷). پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور، تهران: معاونت اجتماعی نیروی انتظامی - اداره کل مطالعات اجتماعی.
- پیری زمانه، داریوش (۱۳۹۴). بررسی نقش راهکارهای مبارزه با رشاء و ارتشا به منظور پیشگیری از وقوع آن در نیروی انتظامی (پایان نامه کارشناسی ارشد)، البرز، دانشگاه پیام نور.
- پی. فلچر، جورج (۱۳۸۴). مفاهیم بنیادین حقوق کیفری، ترجمه مهدی سیدزاده ثانی، تهران: آستان قدس رضوی.
- جمشیدی ها، غلامرضا؛ سلیمی، علی (۱۳۸۸). پیشگیری از جرم در پیشینه تفکر اسلامی، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم «پیشگیری از جرم با رویکرد جامعه شناختی»، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- جوانمرد، بهروز (۱۳۸۸). تسامح صفر: سیاست کیفری سختگیرانه در قبال جرائم خرد، تهران: میزان.
- حبییم، سلیمان (۱۳۸۵). فرهنگ معاصر فارسی - انگلیسی، چ سوم، تهران: فرهنگ معاصر.

- خلف خانی، مهدی (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و فساد اداری، راهبرد، ش ۵۳.
- دادخدایی، لیلا (۱۳۹۰). فساد مالی- اداری و سیاست جنایی مقابله با آن، تهران: میزان.
- دهقان، هادی (۱۳۸۸). پیشگیری وضعی از جرائم درون سازمانی «با تأکید بر جرم ارتشا» (طرح پژوهشی)، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی بازرسی کل ناجا.
- ذوالفقاری، حسین؛ داوودی، ابراهیم (۱۳۹۵). تبیین مرحله اجرا در فرایند پیشگیری از جرم، مطالعات پیشگیری از جرم، ش ۳۹.
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۳). رهیافتی نو به بنیان های نظری پیشگیری از جرم، حقوقی دادگستری، ش ۴۹-۴۸.
- شایگان، فریبا (۱۳۹۵). نقش سازمان های مردم نهاد در پیشگیری اجتماعی از جرم با تأکید بر نهادهای مذهبی، مطالعات پیشگیری از جرم، ش ۳۹.
- صفاری، علی (۱۳۸۰). مبانی نظری پیشگیری وضعی از جرم، تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، ش ۳۴-۳۳.
- عطایی، محمد آصف (۱۳۸۵). رشوه خواری و پیامدهای آن، فقه و اصول، ش ۷۹.
- عمید، حسن (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید، تهران: اشجع.
- فلیپ، ماری (۱۳۸۳). کیفر و مدیریت خطرها: به سوی عدالتی محاسبه گر در اروپا، ترجمه کاشفی اسماعیل زاده، حقوقی دادگستری، ش ۴۹-۴۸.
- قبالی، امیر حسین (۱۳۹۳). بررسی رابطه هوش هیجانی و عوامل پیشگیری از فساد اداری از دید افسران ارشد نیروی انتظامی "مطالعه موردی پلیس اطلاعات و امنیت عمومی شهر تهران"، نظارت و بازرسی، ش ۳۰.
- قناد، فاطمه (۱۳۹۳). پیشگیری رشدمدار و اجتماعی از جرم، دانشنامه بزه‌دیده شناسی و پیشگیری از جرم، ج اول، تهران: میزان.
- کریستوفر آندویگ، جنز؛ فیلیستا، اود-هلپه (۱۳۸۸). فساد اقتصادی در جهان «مروری بر تحقیقات معاصر»، ترجمه مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، تهران: مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
- کوسن، موریس (۱۳۸۵). اصول جرم شناسی، ترجمه میر روح الله صدیق، تهران: دادگستر.

- لانگست، پیترو؛ دیگران (۱۳۸۷). برنامه جهانی مبارزه با فساد، ترجمه امیر حسین جلالی فراهانی، تهران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
- لیس سوت، ماری (۱۳۹۳). نقش مدیریت در مقابله با فساد «ارتشا»، ترجمه موسوی، حامد و زارع پیشه، حسین، نظارت و بازرسی، ش ۳۰.
- محمودی جانکی، فیروز (۱۳۹۲). نقد مطالعات پیشگیری وضعی، رهیافتهای نوین پیشگیری از جرم، ج دوم، تهران: روانشناسی و هنر.
- مهدوی، محمود (۱۳۹۰). پیشگیری از جرم (پیشگیری رشدمدار)، تهران: سمت.
- میرخلیلی، محمود (۱۳۸۸). پیشگیری وضعی از بزهکاری، قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- میرزایی مطلق، عبدالله (۱۳۸۱). نقش پلیس در کاهش و افزایش جرم در استان لرستان (پایان نامه کارشناسی ارشد)، مرکزی: دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.
- میرزایی مقدم، مرتضی (۱۳۸۹). ارزیابی تأثیر شدت و قطعیت کیفرها در پیشگیری از جرم، مطالعات پیشگیری از جرم، س پنجم، ش شانزدهم.
- میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۹۳). حقوق کیفری اختصاصی «جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی»، چ بیست و هشتم، تهران: میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ بادامچی، حسین (۱۳۸۳). تاریخ حقوق کیفری بین النهرین (ترجمه)، تهران: سمت.
- نجفی توانا، علی (۱۳۹۰). جرم شناسی، چ نهم، تهران: آموزش و سنجش.
- نوربها، رضا (۱۳۸۴). زمینه حقوق جزای عمومی، چ چهاردهم، تهران: گنج دانش.
- نیازپور، امیرحسین (۱۳۸۲). پیشگیری از بزهکاری در قانون اساسی و لایحه پیشگیری از جرم، مجله حقوقی دادگستری، ش ۴۵.
- وایت، راب؛ هینز، فیونا (۱۳۸۶). جرم و جرم شناسی: متن درسی نظریه‌های جرم و کجروی «مجموعه مطالعات کجروی و کنترل اجتماعی، کتاب دوم» (علی سلیمی، مترجم). چ سوم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- وروایی، اکبر؛ صوفی، علیرضا؛ جعفری، باقر (۱۳۸۹). نقش فرماندهان و مدیران در پیشگیری از جرم با تأکید بر ارتشا، نظارت و بازرسی، ش ۱۱.

- یاورى، احسان (۱۳۸۸). علل بروز پدیده ارتشا در نظام ادارى ایران و پیشگیری از آن (پایان نامه کارشناسی ارشد)، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- یزدان پناه، ناصر (۱۳۸۶). مرزهای رشوه، حمایت، ش ۹/۲۰.
- Ayalew, Shimelis. (2005). Corruption and Anti-Corruption in Ethiopia: A case study of the Ethiopian customs authority (A Thesis for degree of Master), Addis Ababa University.
- Abbink, Klaus. , Irlenbusch, Bernd. , & Renner, Elke. (2002). An Experimental Bribery Game, Journal of Law, Economics & Organization, Vol. 18, No. 2.
- Manion, Melanie. (1996). Bribery in Chinese enterprise licensing, Journal of law, economics, & organization, Vol. 12, No. 1.
- Full Report, Canberra. (1999). National Crime Prevention, Pathways to Prevention, Developmental and Early Intervention Approaches to Crime in Australia, Attorney Generals Department.
- Pashigian, B. Peter. (1975). On the control of crime and bribery, The Journal of legal studies, Vol. 4, No. 2.
- Shapland, Jonna (2010). Situational Prevention: Social Values and Social View Points, in: Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention.

پښتونستان ښار علمي او مطالعاتي مجلې

پښتونستان ښار علمي او مطالعاتي مجلې

Abstracts

شروېشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني